

Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

УДК 330.341.1

Хашімова Гюнай Гнязь

аспірант

Бакинського університету бізнесу

Hashimova Gunay Gnyaz

Graduate Student of the

Baku Business University

ORCID: 0009-0002-7036-0020

**РОЛЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ У РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ – ПРО ПРЕДСТАВНИЦТВО
АЗЕРБАЙДЖАНУ**

**THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS IN THE
DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY – ON THE
REPRESENTATION OF AZERBAIJAN**

Анотація. МСП – це місце, де економіка починає свій шлях до індустріалізації. Більшість сучасних великих підприємств починалися як малий або середній бізнес. Розширення малих і середніх підприємств стало головним чинником додаткового зростання промислово розвинених країн за останні кілька років. Все більше людей тепер усвідомлюють, що малий і середній бізнес (МСП) є основою ринкової економіки і що ці підприємства повинні з часом розвиватися органічно. Підприємці створюють бізнес, створюють підприємства, набувають або змінюють управлінські ресурси, накопичують їх і розвивають свої підприємства. Зростання економіки країни значно посилюється діяльністю МСП. Порівняно з великими компаніями, малий і середній бізнес більше сприяє розширенню зайнятості. Приватний сектор є основою ринкової економіки, а в країнах

з перехідною економікою на МСП, зокрема, може припадати більшість робочих місць. Підтримка МСП також сприятиме реорганізації більших підприємств шляхом спрощення виробничих комплексів шляхом продажу незалежних підрозділів, не пов'язаних з основним бізнесом. Крім того, за допомогою цієї процедури можна підвищити ефективність існуючого бізнесу. Вони надають додаткові послуги, впливають на монополію великого бізнесу, поглинають злеті та падіння сучасної економіки. Їхнє творче ставлення та здатність до адаптації допомагає їм підняти планку навичок завдяки співпраці між підприємствами. Таким чином, МСП можуть мати значний позитивний вплив на розвиток кваліфікованої промислової бази та галузей, а також готового сектора послуг, який може збільшити ВВП за рахунок доданої вартості.

Ключові слова: *МСП, підприємництво, Азербайджан, інвестиції, державна підтримка.*

Summary. *SMEs are where economies begin their journey towards industrialization. Most of today's large enterprises started as small or medium-sized businesses. The expansion of SMEs has been a major factor in the additional growth experienced by industrialized countries over the past few years. A growing number of people now realize that small and medium-sized businesses (SMEs) are the backbone of the market economy and that these businesses must grow organically over time. Entrepreneurs create businesses, create enterprises, acquire or change management resources, accumulate them and grow their enterprises. The growth of the country's economy is significantly strengthened by the activity of SMEs. Compared to large companies, small and medium-sized businesses contribute more to the expansion of employment. The private sector is the backbone of a market economy, and in transition economies, SMEs in particular may ultimately account for the majority of jobs. Support for SMEs will also facilitate the reorganization of larger enterprises by*

simplifying production complexes through the sale of independent units unrelated to the core business. In addition, through this procedure, the efficiency of the existing business can be increased. They provide additional services, affect the monopoly of big business, and absorb the ups and downs of the modern economy. Their imaginative and adaptable attitude helps them raise the bar on skills through cross-enterprise collaboration. Therefore, SMEs can have a significant positive impact on the development of a trained industrial base and industries, as well as a ready services sector that can increase GDP through value addition.

Key words: *SME, entrepreneurship, Azerbaijan, investment, government support.*

Постановка проблеми. У малих і середніх підприємствах (МСП) існують надійні та логічні ринки для порівнянних продуктів і процесів; пропозиції відрізняються за доданою вартістю, перевагою над конкуруючими товарами та якістю. Різноманітність виробничих технологій і моделей попиту забезпечує постійну потребу в продуктах, процесах, технологіях і споживчих товарах. Відмінною рисою економіки Індії є співіснування різноманітних продуктів. Підтримуючи численні державні ініціативи щодо захисту та просування, сектор МСП продемонстрував неочікувано широкий спектр присутності, особливо у споживчих товарах. Однак головними проблемами, з якими стикається ця галузь, є брак фінансування, поганий маркетинг і застарілі технології. Однак ці недоліки в секторі МСП можна подолати за допомогою дерегуляції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про розвиток МСП та їх вплив на економіку є дослідження таких вчених: про розвиток підприємництва Dr. М.С. Гарг, М. С. Туран [5]. З питань малого і середнього підприємництва існують дослідження таких вчених як С. А.

Аббасов і А. Б. Аббасов [2], Т. Н. Алієва досліджувала питання кластеризації в підприємницькій діяльності [1].

Метою статті є обґрунтування теоретичних і практичних аспектів розвитку МСП в Азербайджані.

Матеріали та методи. Теоретико-методологічну основу дослідження склали праці вчених і практиків з проблем розробки та застосування сучасних методів ведення бізнесу в мережі Інтернет. У роботі використовуються наступні методи: метод аналізу та синтезу – для збору та зв'язку інформації, пов'язаної з МСП в Азербайджані, історико-економічний метод – для аналізу теоретико-методологічних основ дослідження проблеми; метод порівняльного аналізу – при аналізі показників динаміки та ефективності розвитку підприємництва; монографічний метод – оцінити державну підтримку МСП.

Виклад основного матеріалу. Це найважливіший інструмент для малого та середнього бізнесу для управління своїми фінансами та кредитами. Адмініс-тративна відповідальність цієї могутньої держави полягає в наданні реальної адресної допомоги у вигляді гарантій для отримання кредитів у місцевих і міжнародних банках на нормативно-правових підставах з метою застосування якісного фінансування малих підприємств. Держава дозволяє малому бізнесу виходити на світові ринки та надає допомогу в торговельній діяльності.

Малий і середній бізнес відіграє різноманітну роль у світовій економіці. Основу обробної промисловості становлять середні підприємства. великі корпорації домінують у капіталомістких галузях промисловості та базових послугах і, як правило, спеціалізуються на масовому стандартизованому виробництві великих партій однотипної продукції. Великі корпорації мають складну структуру управління, що дозволяє їм залучати висококваліфікованих спеціалістів і додаткові зовнішні джерела фінансування. У той час як гігантські корпорації

збільшують соціальну активність за рахунок економії на масштабі, малі підприємства забезпечують економіці гнучкість, мобільність і швидке структурне та технологічне вдосконалення [4].

Венчурні та інвестиційні фонди, технопарки та бізнес-інкубатори забезпечують інфраструктуру для малих і середніх фірм. Ці інфраструктури підтримують розвиток малого та середнього бізнесу за допомогою пільгових кредитів, інформаційно-консультаційних послуг, навчання та перепідготовки людей. Особливо важливо заохочувати малий бізнес на ранніх етапах. Інфра-структура надає підприємцям більше можливостей для подолання перешкод. Загалом інфраструктури відіграють важливу роль у підтримці сталого та стійкого розвитку підприємництва в цілому [2].

Міністерство праці та соціального захисту населення, а також Міністерство економіки виступають в якості теоретичних і практичних координаторів вирішення питань, пов'язаних з підвищенням якості життя в Азербайджанській Республіці. Розвиток малого бізнесу дуже важливий для покращення якості життя людей. Малі підприємства збільшують капіталовкладення та беруть участь в інноваційній діяльності. Водночас збільшення малої соціальної зайнятості за рахунок реалізації соціальних проектів призводить до збільшення сплачуваних місцевими бюджетами податків, а також покращення соціально-економічного становища населення внаслідок підвищення рівня життя.

В даний час поділ суб'єктів господарювання в Азербайджанській Республіці здійснюється за такими критеріями [7] (табл. 1).

Малі та великі підприємства працюють разом, щоб підвищити ефективність. На роль і масштаби малого бізнесу впливає його інтеграція з великим бізнесом. Як свідчить економічна література, мале підприємництво формується за рахунок великого підприємництва, отже, державна допомога малому підприємству здійснюється за рахунок

фінансових ресурсів, джерелом яких вважаються податкові надходження великих підприємств.

Таблиця 1

Розподіл суб'єктів господарювання в Азербайджані

Категорії суб'єктів підприємницької діяльності за розміром	Середньоспівкова чисельність працівників	Річний дохід (рл) (тис. манатв)
Мікро підприємство	1-10	рл ≤ 200
Малий підприємство	11-50	200 ≤ рл ≤ 3.000
Середній підприємство	51-250	3.000 < рл ≤ 30.000
Великий підприємство	251 і вище	30.000 < рл

Джерело: [7]

Водночас МСП мають ряд позитивних і негативних сторін (табл. 2).

Таблиця 2

Негативні та позитивні сторони малого та середнього підприємництва

Тип:	Плюси:	Мінуси:
МАЛИЙ ПРАВО ВЛАСНОСТІ	Вузька спеціалізація сприяє ефективній адаптації до потреб ринку.	Захоплення невеликої частини ринку, відносна крихкість фірми при різкій зміні економічного клімату.
	Гнучка структура виробництва, здатна адаптуватися до мінливих умов ринку.	Відсутність людських і фінансових ресурсів для організації масового виробництва та реалізації складних масштабних проєктів.
	Можливе формування без великих початкових витрат.	Недостатнє інформаційне забезпечення.
	Використання місцевої сировини, яка не підходить гігантським корпораціям.	Дрібносерійне виробництво.
	Висока швидкість обороту ресурсів.	Важко забезпечити кредитні ресурси.
	Динамічне реагування на споживчий попит.	Трудомісткість низька.
	Широкий вибір варіантів прийняття рішень.	
СЕРЕДНЄ ПІДПРИЄМСТВО	Високий ступінь прийняття на ринку.	Висока інерційність виробництва, що значно підвищує ризик модернізації та реструктуризації великого виробничого процесу.
	Є багато фінансових і людських ресурсів.	У результаті своїх зусиль перед працівниками постає завдання створити ефективну систему стимулювання управлінської та
	Здатність до реалізації масштабних інноваційних ініціатив.	

	Можливість змішувати кілька технік для виконання роботи.	творчої продуктивної праці.
	Можливість масового виробництва.	

Джерело: підготовлено автором на основі [2]

Для підтримки довгострокової життєздатності соціально-економічного розвитку малий і великий бізнес повинні співпрацювати. Експерти стверджують, що якщо підприємець у малому бізнесі націлений насамперед на отримання прибутку, то менеджер у великій компанії намагається домінувати та очолити значну частину ринку. У невеликій фірмі підприємець витрачає багато сил на свою діяльність, проявляє ініціативу і постійно прагне досягти якісних результатів, хоча така ситуація рідко зустрічається в розвитку великої організації [3].

Інститути, що регулюють діяльність МСП в Азербайджані Державна політика Азербайджанської Республіки в напрямку розвитку мікро-, малого і середнього підприємництва в першу чергу спрямована на такі напрямки:

1. Надання послуг у сферах, де малий і середній бізнес працює безпосередньо через акредитовані організації, допомагаючи подолати бар'єри між цими підприємствами та підвищуючи обізнаність про доступну їм підтримку. розширення їх діяльності;
2. Посилення процесу участі малого та середнього бізнесу в державних закупівлях;
3. Прийняття податкового законодавства, яке сприятиме підприємництву та інвестиціям цього типу суб'єктів підприємництва;
4. Запровадження механізмів заохочення та сприяння застосуванню передових технологій у діяльності малого та середнього бізнесу, у тому числі технологій, що гарантують підвищення якості товарів (робіт, послуг);
5. Надавати допомогу працівникам малого та середнього бізнесу у сфері підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації;

6. Впровадження та просування корпоративного управління, антико-рупційних практик та стандартів управління якістю в малому та середньому бізнесі на основі цінностей підзвітності та відкритості;

7. Підвищення репутації цих установ в екологічно чистій економіці та сприяння застосуванню екологічно чистих технологій;

8. Розширення можливостей доступу власників малого та середнього бізнесу до нових ринків;

9. Полегшення доступу власників малого та середнього бізнесу до фінансових ресурсів, у тому числі сприяння формуванню спільних зусиль з інвесторами;

10. Створення можливостей для суб'єктів малого та середнього підприємництва у сфері обслуговування державного бізнесу та надання методичної та іншої допомоги в організації міжпідприємницького обслуговування [1].

В Азербайджані існують такі установи, як Фонд розвитку підприємництва, Агентство Розвитку Малого та Середнього Підприємництва (КОВІА), Фонд сприяння експорту та інвестиціям (AZPROMO), які співпрацюють із суб'єктами малого та середнього бізнесу та допомагають їм у багатьох питаннях.

Головною метою КОВІА є участь у регулюванні діяльності МСП, застосовуючи гнучку систему управління, яка широко використовується на міжнародному рівні та відповідає сучасним вимогам, а також дієвий механізм координації, місце МСП в національній економіці, унікальне значення малих і середніх підприємств та конкуренція забезпечують їх фінансовими ресурсами з метою підвищення їх спроможності, доступу до ресурсів та вдосконалення інституційних механізмів підтримки, координації діяльності державних і приватних установ у цій сфері, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва в регіонів, а також успішно залучати як місцеві, так і іноземні інвестиції в цю сферу,

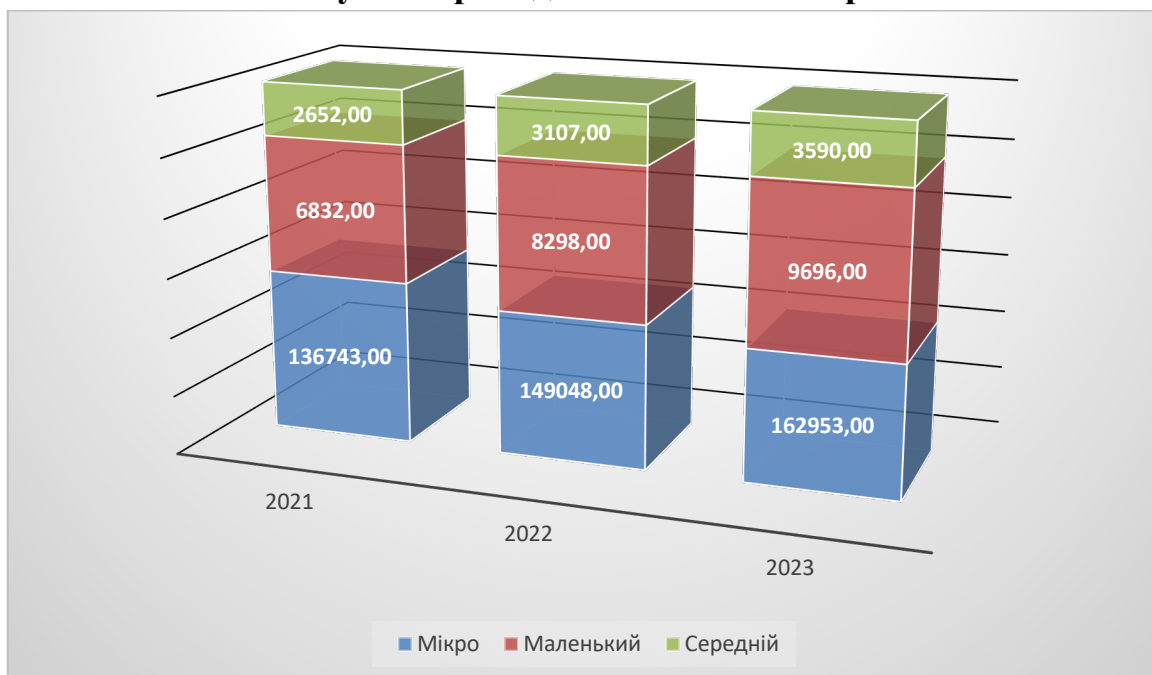
щоб зробити тощо. воно полягає у вирішенні чи координації низки таких пріоритетних питань. При цьому основні цілі включають підвищення ефективності нормативно-правових актів, що регулюють малий і середній бізнес, надання більше ресурсів і легкий доступ власникам бізнесу, забезпечення сталого розвитку сектора і збільшення його внеску в економіку країни. Однією зі стратегічних цілей агентства є перетворення організації на провісника важливої місії союзника власника бізнесу [7].

Стратегічне бачення установи полягає в підтримці сталого економічного розвитку в Азербайджані шляхом надання споживчих товарів переважно через МСП, зміцнення ВВП і зайнятості та їхньої конкурентоспроможності, таким чином розширюючи можливості доступу МСП на зовнішні ринки, і в той же час підтримуючи малий і середній підвищити свою роль і частку в економічному розвитку.

Зміна кількості суб'єктів малого та середнього бізнесу за останні 3 роки більш наочно відображає графік 1 [9].

Графік 1

Тенденція зміни кількості суб'єктів мікро-, малого та середнього бізнесу в Азербайджані за останні 3 роки

Джерело: річні звіти КОВІА за 2021, 2022 та 2023 роки, www.smb.gov.az

Інвестування діяльності МСП

Одним з найважливіших кроків, зроблених у сфері розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу в Азербайджані, є активізація залучення фінансових ресурсів суб'єктам господарювання з різних джерел, підвищення інвестиційної привабливості МСП. У цьому напрямку регулярно проводяться заходи Фондом розвитку підприємництва (ФРП) щодо надання суб'єктам малого та середнього бізнесу пільгового кредитування. Також існує стратегічний план розвитку ДФС на 2021-2023 роки з метою реалізації системного вирішення зазначених питань.

Показники аналізу заявок, поданих до ДФФ з метою отримання пільгових кредитів та залучення фінансових ресурсів підприємцями за 2020-2023 роки, мали такий вигляд (табл. 3):

Таблиця 3

Стан фінансування підприємців SIF в Азербайджані (за 2020-2023 рр.)

Динаміка та аналіз	2023 рік	2022 рік	2021 рік	2020 рік
Фінансовані проекти				
Кількість проектів	3 276	2 726	1 902	908
Загальна вартість (млн. манатів)	459,9	399,4	287,7	245,4
Сума кредиту (млн. манатів)	193,8	145,9	130,6	126,9
в тому числі мікро-, малим і середнім підприємцям (млн. манат / спеціальна вага)	176,6 (91,1%)	143,4 (98,3%)	115 (88,1%)	108,8 (85,7%)
Відношення кредитів до загальної вартості проектів (%)	42,1	36,5	45,4	51,7
Середня сума кредиту (млн. манатів)	0,059	0,054	0,069	0,140
Середній термін кредиту (роки)	3,8	4,2	4,5	6,5
Отримані заявки				
Середній термін виконання (днів)	6	8	9	10
Відсоток відхилень (%)	2,8%	9,8%	14,8%	17,4%

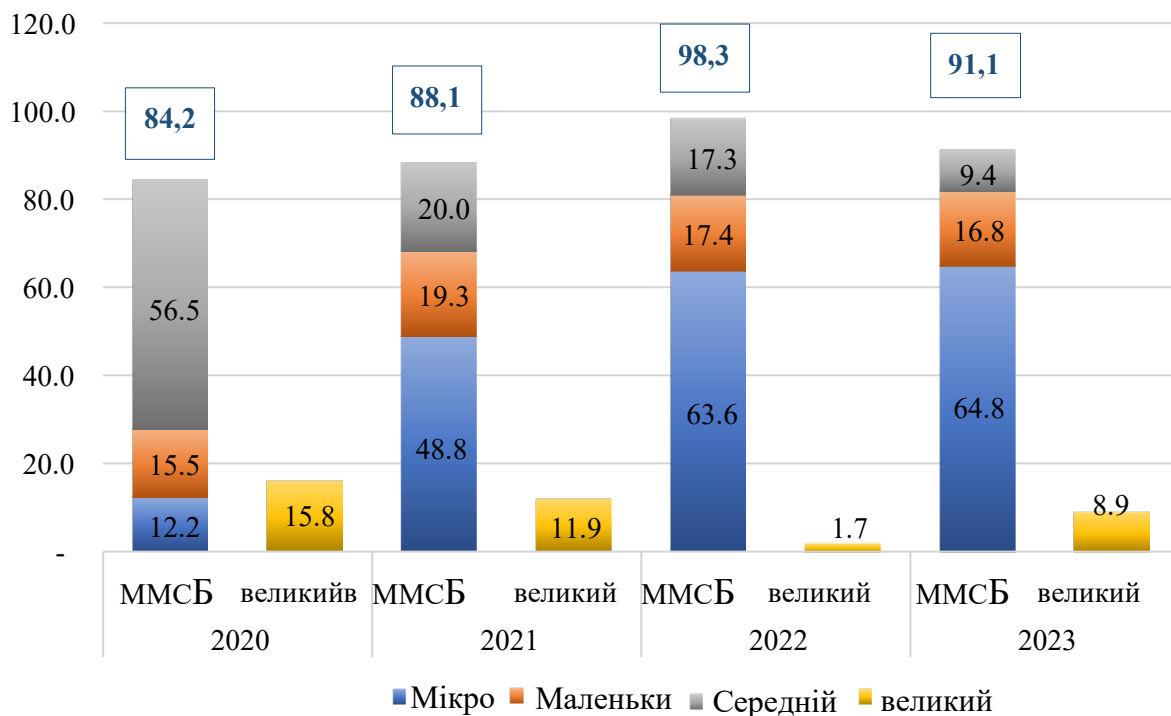
Джерело: щорічні звіти SIF, www.edf.gov.az

Одним із пріоритетних питань є розвиток малого та середнього підприємництва та збільшення джерел фінансування, враховуючи його

роль у розвитку економіки, зміцненні внутрішнього ринку країни та нарощуванні експортного потенціалу. На графіку нижче наведено показники надання кредитів ДІФ для розподілу суб'єктів господарювання за 2020-2023 роки (графік 2).

Графік 2

Розподіл кредитів за класифікацією підприємців (порівняння за роками, питома вага суми кредиту – %)

Джерело: оглядові дані SIF, www.edf.gov.az

Крім того, можна відзначити, що сільське господарство та промисловість займали більшу площу в розподілі пільгових кредитів, наданих різними секторами економіки. У порівнянні з 2022 роком пільгові кредити, надані на виробництво сільськогосподарської продукції, зменшилися з 59,7% до 46,4% у 2023 році. Кредити, надані у виробництво та переробку промислової продукції, зросли з 25,6% до 43,0% у 2023 році порівняно з 2022 роком [10].

Проведення якісного маркетингового дослідження є важливим для планування запуску конкурентоспроможного продукту, але інколи

неможливо реалізувати цікаві пропозиції, оскільки це призводить до значних витрат для МСП. Але завдяки реалізації нинішнього механізму держава оплачує 80% усіх проектів дослідження внутрішнього ринку на замовлення мікропідприємців і 50% проектів на замовлення малого бізнесу. Цей механізм підтримки допомагає компаніям середнього розміру, пропонуючи безкоштовне навчання та семінари, а також постійну інформаційну підтримку щодо наведених нижче вказівок. Механізми підтримки внутрішнього дослідження ринку заохочують МСП інвестувати та відігравати важливу роль у втіленні їхніх бізнес-ідей у життя [5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розвиток МСП, здається, єдиний доступний варіант. Таким чином, в Азербайджані МСП відіграють вирішальну роль у створенні організацій і веденні бізнесу. Тому основною метою є підтримка практик компаній, які сприяють чесній конкуренції між ними, і водночас винагорода за таку діяльність. Крім того, МСП можуть здійснити перехід від економіки, заснованої на сільському господарстві, до економіки, заснованої на промисловості, забезпечивши легкий доступ до переробних потужностей, які можуть покращити зростання та забезпечити стабільний потік доходу.

Зараз більшість малих і середніх підприємств неохоче використовують екологічні стандарти організації через відсутність підтримки, тривалу документацію, загальну недовіру до зовнішнього втручання та неадекватну допомогу. Малі підприємства не можуть дотримуватися державних постанов, призначених для великих компаній, і виконувати їх, оскільки вони їм не підходять. Водночас основною причиною недостатнього рівня фінансування МСП є те, що кредитування малого бізнесу створює значні матеріально-технічні проблеми. Через значні постійні витрати, пов'язані з операціями, банки зазвичай надають кредити МСП на не вигідних умовах. Усунення цієї ситуації може суттєво стимулювати МСП.

Література

1. Алієв Т. Кластери: міжнародний досвід та інноваційний розвиток: монографія. Баку: Наука і знання, 2019. С. 492-500.
2. Аббасов А.Б., Аббасов С.А. Менеджмент малих і середніх підприємств: підручник-монографія. Баку, 2021. С. 186-187.
3. Biniam G.A., Chalchissa A.K. Innovation strategy and firm competitiveness: a systematic literature review. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*. 2024. Vol. 13, № 24. URL: <https://innovation-entrepreneurship.springeropen.com/articles/10.1186/s13731-024-00381-9> (дата звернення: 24.04.2024).
4. Frederick H., O'Connor A., Kuratko D. F. *Entrepreneurship*. Australia, 2016. P. 420-421.
5. Туран М. С., Верма Х. Л., Бодла Б. С., Garg М. С., Гупта П. Розвиток підприємництва та управління новими підприємствами. 2018. С. 308-309.
6. Sendawula K., Kisubi M. K., Najjinda Sh., Nantale H., Kabbera S. The efficacy of entrepreneurial networking and innovation in fostering the performance of small businesses in Uganda. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*. 2023. Vol. 12, № 88. URL: <https://innovationentrepreneurship.springeropen.com/articles/10.1186/s13731-023-00358-0> (дата звернення: 24.04.2024).
7. Про поділ підприємництва на кластери: Постанова Кабінету Міністрів Азербайджанської Республіки № 556 від 21 грудня 2018 р. URL: <https://www.economy.gov.az/az/page/sahibkarliq/sahibkarliq-subyektlerinin-bolgusu> (дата звернення: 15.04.2024).
8. Статистична інформація про суб'єкти малого та середнього бізнесу в Азербайджані. *Мале та середнє підприємництво в Азербайджані*, 2023. URL: <https://www.stat.gov.az/source/entrepreneurship/> (дата звернення: 15.04.2024).

9. Підтримка суб'єктів підприємницької діяльності. Звіт Фонду розвитку малого та середнього підприємництва (МСП) за 2023 рік. URL: <https://smb.gov.az/storage/КОВ%C4%B0A%20HESABAT%20SON-20.12.2022.pdf> (дата звернення: 15.04.2024).

10. Надання пільгових кредитів підприємцям. Звіт Фонду розвитку підприємництва за 2023 рік. URL: https://edf.gov.az/uploads/Statistik_melumatlar/Illik_hesabatlar/Illik_hesabat_2023.pdf (дата звернення: 15.04.2024).

References

1. Aliyev T. Clusters: international experience and innovative development. Monograph. Baku: Science and knowledge, 2019. P. 492-500.
2. Abbasov A.B., Abbasov S.A. Management of small and medium enterprises: Textbook-Monograph. Baku, 2021. P. 186-187.
3. Biniam G.A., Chalchissa A.K. Innovative strategy and competitiveness of the firm: a systematic review of the literature. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*. 2024. Vol. 13, Article Number 24. URL: <https://innovation-entrepreneurship.springeropen.com/articles/10.1186/s13731-024-00381-9>.
4. Frederick H., O'Connor A., Kuratko F.D. Entrepreneurship. Australia, 2016. P. 420-421.
5. Turan M. S., Verma H. L., Bodla B. S., Garg M. C., Gupta P. Entrepreneurship development & new enterprise management. 2018. P. 308-309.
6. Sendawula K., Kisubi M. K., Najjinda Sh., Nantale H., Kabbera S. The efficacy of entrepreneurial networking and innovation in fostering the performance of small businesses in Uganda. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*. 2023. Vol. 12, Article number 88. URL:

<https://innovationentrepreneurship.springeropen.com/articles/10.1186/s13731-023-00358-0>.

7. About the division of entrepreneurship into clusters: Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan No. 556 of December 21, 2018.

URL: <https://www.economy.gov.az/az/page/sahibkarliq/sahibkarliq-subyektlerinin-bolgusu>.

8. Statistical information about small and medium business entities in Azerbaijan. Small and medium-sized enterprises in Azerbaijan, 2023, summary.

URL: <https://www.stat.gov.az/source/entrepreneurship/>.

9. Support of business entities. Report of the Small and Medium Enterprise Development Fund (SME) for 2023. URL:

<https://smb.gov.az/storage/KOB%C4%B0A%20HESABAT%20SON-20.12.2022.pdf>.

10. Provision of preferential loans to entrepreneurs. Report of the Entrepreneurship Development Fund for 2023. URL:

https://edf.gov.az/uploads/Statistik_melumatlar/Ilirik_hesabatlar/Ilirik_hesabat_2023.pdf.